

Nyári napforduló

Bognár Dorottya fordítása

Az *Adria* cirkusz örökös szerbiai turnéján mindig júniusban, a nyári napforduló idejére ért Bajina Baštara. Akkor élte aranykorszakát a *Jadran* cukrászda (tul. A. Aladin), a múlt század hatvanas éveinek végén, tehát abban az időben, amikor még léteztek olyan dolgok, mint a verkli, a tölcéses gramofon, a műanyag gallér és a kagylós telefon. Ez az ormótlan és lassú autók ideje (Borgward, Auto union, Opel Olympia), amilyeneket manapság már csak filmekben vagy múzeumokban látni. Az az idő, amikor az utcai lámpaoszlopokra hangszórók voltak szerelve, melyekből időnként vinnyogó zene hallatszott, s melyet egy láthatatlan kéz vezérelt egy misztikus felhőbe burkolózott hangosítóból, mely a Szerbiai Kommunista Párt Községi Bizottságának padlásán volt elhelyezve.

*

A *Jadran* cukrászda annak a legelőnek a szélén volt, amelyen az *Adria* cirkusz a tarka luftballonra emlékeztető foltozott sátrát felállította. A cirkuszi előadási napokon A. Aladin és testvérei mindent beleadtak. Mindenféle édesség volt itt: burek nagyságú baklavák, óriási cukros sziruppal leöntött tulumbák, ropogós hurmasicák, krémesek, csibuknak nevezett cukorpipák, karamellizált almák, csokoládés, citromos és epres fagyik, amelyeket a város bejáratánál kiásott mély gödrökben megőrzött tavalyi hóból készítettek; szutliják, tufahiják és végül, de nem utolsósorban, a sampiték (az utóbbi az indítéka a történetnek) – fehérek, habosak, marcipánnal bevont tornyok.

*

Azokon a napokon a községi hangosbemondó elnémult, és a cirkuszi hangszórókból Paul Anka, Gigliola Cinquetti, Elvis Presley és Sergio Endrigo dalai szóltak.

*

Minden megváltozott – még ha csak rövid időre is – azon a ragyogó napfordulón, és a karneváli hangulat is eltartott még egy pár napig, amikor engedélyezve voltak olyan dolgok is, amelyek rendes körülmények között botrányosak lennének. Például egyik nyáron Pašo, a cipészinás nagy lelkesedésében egy régi kajakból, kötelekből, valamilyen vászonból és pár deszkából összeeszkábált egy vitorlázó repülő, Musino brdo tetejéről felszállt, és Bajina Bašta kiszámíthatatlan légterében tett nyaktörő kanyargások után sikeresen landolt a mezőn.

Mindezek után diadalmasan kiszállt az ideiglenes repülőgépből, levette pilótasapkáját, és egy rózsát ajándékozott a polgármester lányának.

*

Így van ez. Egy országnak s legkisebb városkájának a realitását örökre meghatározzák a predomináns irodalmi poétikák. Ezt most látom be, kissé megkésve, negyven év távlatából Bajina Baštán, mint valami mintabirtokon, a hatvanas években. Mindenki jelen van: Janko Veselinović hősei, Milovan Glišić bá és Stevan Jakovljević alakjai; Ivo Andrić elbeszéléseinek jelentéktelen hivatalnokai és vénkisasszonyai; Krleža vidéki ál-világfájdalommal terhelt történelem- és filozófiatanárai; a háború előtti NOLIT szerzőinek hősei: haladó parasztok, öntudatos munkások, emlékérméssel ékesített harcosok, bőrkabátos és bőrsapkás UDBA-sok (Dragoslav Mihajlović még ezekről nem ír, legalábbis nem jelentet meg semmit), de lényegtelen; kissé távolabb néhány Goli otokról megtért alak áll; a megtévesztésig olyanok, ahogyan később Mihailović leírja őket. És lám, a váratlan csoda – Albahari alakjának egy korai előzménye – Bencion Alkalaj úr, a földmérő hivatal elöljárója, aki a petróleumlámpa fényénél a Zóhárt olvassa héber nyelven.

*

Tehát mindenki itt van a *Jadran* cukrászdában, mindenki fagyit és süteményt eszik, a hatalmas különbségek és összeegyeztethetlenségek ellenére, örökre összeragasztva a megkeményedett cukros sziruppal, egy szét nem eső édesség-emlékké.

*

A *Jadran* cukrászda (tul. A. Aladin) a kisvárosi élet ártatlanságának és egyszerűségének az imaháza. A cukrászda beltére, a tárgyak elrendezése, a vendégei, ezek mind kitörölhetetlenül bevésődtek a lelkembe, s úgy állnak ott, akár a k. u. k. vezérkarának pompás pecsétje. Hét egyszerű, mindig tiszta asztal, huszonnyolc szék. A fal központi részén aranyozott képkeretben Tito elvtárs képe, a flotta tengernagyának egyenruháját viseli. Ez volt az egyik a sok, kezdetben fekete-fehér fénykép közül, amelyeket vállalkozó szellemű fényképészek festékekkel színes fényképpé varázsoltak,

habár ezen a képen a marsall haja olyan rikító vörös lett, hogy az emlékeimben az elmúlt évek alatt egyetlen hajszála sem őszült meg. A marsall mellett jobbról szintén aranyozott keretben a Bledi-tó tájképének reprodukciója (újságkivágás?), bal felől pedig a Partizan labdarúgócsapat címere. Kicsit messzebb (de ez már egy másik fal) egy polc, amelyen egy hatalmas Kosmaj rádiókészülék – „mágikus”, zöld szemű küklopsz – hivalkodik.

*

A szakkifejezés abban az időben még nem volt használatban, de ez lényegtelen, a *Jadran* cukrászdában zajló beszélgetések javarészt a „valóságirodalom” felé hajlanak. Minden ismerős. Mindenről hallottunk már. Mindig ugyanazok a viselkedési formák. Mindig ugyanaz a sablonos beszéd. Statikusság, ismétlődés és tehetetlenség, politikai rendszer alakjában. A provincializmus csömörének totalitarizmusában, ahol az a tény, hogy élsz, hogy van egy dobozocska cigarettád, hogy elmehetsz moziba, az örömök kiapadhatatlan forrása. Milisav Savić nyugodtan felválthatta volna *A raskai ifjak* alakjait a *Jadran* cukrászda törzsvendégeivel: Drekvaccal, Tarzannal, Džambóval, Čulóval, Radekkal, Majom Đolóval, Firmašsal, Mavrakkal, Kulašsal, Bimbóval. Ott találhatjuk őket a múlt szakadékjában (egyesek már a sírban); egy rangos, nyers realizmusra hajló szerző után epekednek, aki részletesen leírná a képzelt kalandjaikat. Íme, az irodalom egy rejtett dimenziója: emberek egy széles rétege – amelyik egyáltalán nem olvas –, szeretne bekerülni a regényekbe. Irodalmi vendégmunkások – máshogy nem tudnám őket definiálni. Igaz, említtem őket, de Firmaš többórás szeretkezéseiről Rovinjban ismert énekesnőkkel; azokról a verekedésekről, amelyekben Džambo kerekedik felül, és amelyek közül egyszer huszonöt bosnyákot szétvert Tuzlában; a fantasztikus MG sportautóról, amelyet Drekvac lenyűgöző 180 km/h sebességgel vezet a képzeteinek autóútján, és az autót csak azért nem hozza el Bajina Baštába, nehogy a környezetében irigykedjenek rá, és hogy elkerülje a rendőrök esetleges kérdezősködését afelől, hogy honnan van neki annyi pénze; Tarzan Hollandiába, Svédországba, Dániába és Norvégiába tett utazásairól, ahova Drekvac illuzórikus autóútján jutott el; és amelyeket állítólag szédítő, szóke, hurrikán erejű szexre vágyó szépségek fizetnek – minderről csak felszínesen írok, némi kellelenséggel és talán szégyennel, hogy, habár gyerekként hallottam és jegyeztem meg e kalandokat, csupán pár mondatot szentelek ezen mondabeli kincseimnek.

*

Igazság szerint a *Jadran* cukrászdában a kisvárosi tragédiák elemeivel tarkított melodramai pillanatok is voltak. Például, amikor Milica Obučina

kisasszony rejtélyes mosollyal bement a cukrászdába, és A. Aladintól egy limonádét kért, és a megrökönyödött vendégek szeme láttára megitta a zsírszódát. A zsírszóda mindig boldogtalan szerelemre utal. Ezt rögtön lehetett tudni. A részletek később derültek ki. Egy szlovén tiszt elcsábította Obučina kisasszonyt, házasságot ígért neki, megfosztotta a szüzességétől, majd hirtelen, köszönés nélkül elment; áthelyezték egy távoli helyre, amelyet a katonai titkok átláthatatlan fátyla fed.

*

Ezt az Oszmán Birodalom korából örökölt barbár szokást, a sampiteevő-versenyt a nyári napforduló napján tartották meg. A győztest, aki a legtöbb sampitét falta fel, az egyik évben futball-labdával, a másikban Zorki 7 márkájú fényképezőgéppel, a harmadikban pedig egy pár olasz cipővel ajándékozták meg. A községi hatóságok jóindulattal tekintettek a sampiteevő-versenyre. Furcsa módon ez az egész beleillett a kommunista ideológiába. Úgy vélték, fejlődik a versenyszellem. Az emberi képességek határai kiterjednek. Gondolhatunk bármit, de 385 sampitét megenni – ezt a rekordot Drekavac máig büszkén tartja – lehet, hogy hülyeség, lehet, hogy egészségtelen, mégsem kis dolog.

*

Nem mindenki helyeselte a versenyt. Például Ilarion archimandrita, a Rača kolostor rendfőnöke, az ünnepi zabálásban a világvége előjelét látta. A napforduló napján Bajina Baštába lovagolt, a lovát egy karóhoz kötötte, magában (mert akkoriban másképp nem volt szabad) egyházi átkokat szórt a fehér pitétől majzos versenyzőkre.

*

Az utolsó sampiteevő-versenyt 1968-ban tartották meg. Ez már a cukrászda alkonyának idején volt. A kisvárosi társasági élet teljes széthullása előtt. Tarzan és Drekavac jutottak a döntőbe. Tarzan a háromszázadik sampiténél feladta. De Drekavac nem állt meg a háromszázegyediknél. Az abszolút rekordot akarta elérni, minden idők rekordját, azt a rekordot, amelyről még negyven év múltán is beszélni fognak. És folytatta az evést. Háromszáznolcvanhárom, háromszáznolcvannégy – számolta A. Aladin – háromszáznolcvanöt. Még itt sem állt volna meg Drekavac, ha nem ájult volna el, és nem zuhant volna le a székről. De ennek fele sem volt tréfa. Drekavac szájából és orrlyukából sűrű fehér hab bugyogott elő, és hamarosan befedte a *Jadran* cukrászda padlózatát is. Drekavac már ki se látszott a habréteg alól.

*

Megjelent Ramadan, a rendőr is, és gumibottal jól elvert egy békés járókelőt. Valakinek magára kellett vállalnia a bűnösséget.

*

Szerencsére, amilyen hirtelen kezdődött minden, olyan hirtelen vége is lett. A hab az hab, nincs kemény állaga, nincs tartóssága. Gyorsan megszáradt, és a környékbeli utcákba szétfújta a port az esti szellő. „Melyik filmet vetítik holnap a moziban?” – ezek voltak az első szavai, amelyek elhagyták száját.

*

Még az év őszén, amikor az utolsó sampiteevő-versenyt tartották Bajina Baštában, Drekvac összepakolt és elment Franciaországba dolgozni. Sok éven át odavolt. És akkor – azt hiszem 1977-ben – a nyári napforduló idején megjelent a városban. Egy csillogó, piros MG sportautót vezetett.

*Mikus
Csaba
felvétele*